

ВІДТВОРЕННЯ ПЕРСОНІФІКАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ З ІСПАНСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ (ФОРМАЛЬНО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті виділено основні типи формально-граматичної структури персоніфікації та розглянуто засоби їх відтворення в перекладі з іспанської мови на українську. Проаналізовано перекладацькі перетворення, у результаті яких відбувається заміна одного граматичного типу персоніфікації іншим, а також наслідки таких трансформацій для адекватного відтворення образу, створеного цим тропом. Дослідження виконано на матеріалі творів художнього та публіцистичного стилів.

Ключові слова: переклад, перекладацька трансформація, персоніфікація, формально-граматична структура.

У перекладознавчих дослідженнях проблеми перекладу персоніфікації як стилістичного прийому зазвичай пов'язувалися з незбігом граматичного роду персоніфікованих іменників [4; 10; 13 та ін.]. На нашу думку, це пов'язано з тим, що, по-перше, така персоніфікація викликає значні труднощі перекладу, а по-друге, як правило, є стрижневою. Разом із тим, персоніфікація як стилістичний прийом може реалізовуватися не в масштабах тексту, а в межах словосполучення чи речення, і не ставати стрижнем образно-смісловій структури твору. Проведений нами аналіз показав, що такі випадки можуть становити не менший інтерес для теорії художнього перекладу, ніж проблема роду уособленого іменника, що виникає тоді, коли образ, побудований на персоніфікації, є центральним.

За браком перекладознавчих досліджень персоніфікації як стилістичного прийому взагалі та її класифікації зокрема, при дослідженні ми спиралися на результати теоретичних мовознавчих праць. Серед лінгвістичних характеристик персоніфікації, релевантних для перекладу, можна виокремити формально-граматичну та семантичну структури тропу. Мета цієї статті полягає у виділенні типів формально-граматичної структури персоніфікації та засобів їх відтворення в перекладі з іспанської мови на українську.

За формально-граматичними ознаками лінгвісти виділяють такі основні типи персоніфікації: 1) предикативний – уособлювальна ознака міститься в дієслові-присудку (*плаче доц*); 2) атрибутивний – уособлювана ознака міститься в: а) узгодженому означенні (*сумний місяць*); б) прикладці (*земля-мати́нка*); в) “граматичному ядрі” генитивного сполучення, якому формально підпорядковане означення (*голос вітру*); 3) дистантний – уособлювана ознака сполучається з персоніфікованим денотатом не безпосередньо, а дистантно, і, як правило, міститься в різного роду обставинах (може виражатися через дієприкметниковий чи дієприслівниковий зворот, прислівник та ін., наприклад *вікна сяяли весело*); 4) розгорнутий (одному денотату приписується декілька уособлювальних ознак; така персоніфікація виходить за межі однієї синтагми і

може займати все речення або навіть мікротекст); 5) так звані “обережні” або “умовні” уособлення (виражаються через конструкції зі словами *здається, ніби, (не) мов, напевне* тощо: *ліс, здавалося, кликав мене*) [6; 9].

Важливим з точки зору перекладу може бути положення про те, що граматична структура персоніфікації не позбавлена семантичного аспекту. Виділені типи уособлення нерівнозначні за своєю емоційною силою. Так, “найсильнішими” виявляються предикативні уособлення. Атрибутивні структури, у яких уособлювальна ознака репрезентована прикметником, мають певний ступінь психологізації. “Найслабшими” виявляються певні види дистантної, а також “умовної” персоніфікації [6, с. 40]. Зважаючи на це, довільна заміна одного граматичного типу іншим може призвести до зсувів в образі, створеному персоніфікацією, тому при перекладі цей взаємозв’язок формального та семантичного потрібно завжди враховувати.

Вищевказані граматичні типи персоніфікації виявлені представленими найбільш повно в нашому емпіричному корпусі, що дозволяє відстежити трансформації, які відбуваються в перекладі. Серед найяскравіших граматичних типів персоніфікації виділяється насамперед предикативний. Він насичує оповідь динамізмом і є найбільш впізнаваним поміж інших структур, що містять уособлення. У перекладі українською мовою персоніфікація такої структури може відтворюватися аналогічною предикативною структурою, наприклад: *Desperezóse la inmensa vega bajo el resplandor azulado del amanecer, ancha faja de luz que asomaba por la parte del Mediterráneo* [15] – *Широкопола рівнина потягалася зі сну під синястим сьйвом світання, що широкою смугою займалося з боку моря* [2].

У процесі дослідження виявилось, що в перекладі можливими є заміни в межах самого предикативного типу, найпоширеніша серед яких така: *Las ruinas estaban silenciosas entre los helechos y las ortigas* [21] – *Руїни мовчали, причаївшись у хащах папороті та кропиві* [11]. У перекладі персоніфікатор, який в оригіналі вжито у функції складеного іменного присудка *estaban silenciosas*, втілюється у простому дієслівному присудку *мовчали*. Таке перетворення робить персоніфікацію більш виразною, особливо на фоні введення додаткового персоніфікатора *причаївшись*, якого немає у першоджерелі.

У перекладі також спостерігаються заміни цього граматичного типу персоніфікації. Найбільш реперезентативним виявилось перетворення предикативного типу на дистантний, наприклад: *Y la baba viene y te tapa, y te convence de que el del espejo eres tú* [20, р. 225] – *Її ота слина накочується і накриває тебе, переконуючи, що той, у дзеркалі, це ти* [7, с. 102]. Дієслово-персоніфікатор *convencer*, який в оригіналі виконує функцію присудка, в перекладі набуває форми дієприслівника з антропоморфними ознаками, що є частиною дієприслівникового звороту. Частотність такого перетворення може бути пояснена тим, що дієприслівник має яскраво виражені дієслівні ознаки. Таким чином, незважаючи на заміну формально-граматичної структури, персоніфікація відтворюється цілком адекватно, оскільки будь-який дієслівний слід у слові підсилює виразність уособлення [6, с. 44].

Деяке послаблення виразності може відбуватися при заміні предикативної персоніфікації дистантною, антропоморфізатором в якій виступає прислівник-обставина:

Cuando despertó, la mañana ya había entrado en calor; la luz alegraba el mundo, el tren volaba [14] – *Коли вранці Кано прокинувся, сонце весело світило, поїзд мчав...* [1]. Залишаючи без коментарів інші перетворення, які не пов'язані з граматичним типом персоніфікації, зазначимо, що, на думку лінгвістів, такі дистантні уособлення є найбільш ослабленими, тому подібні трансформації в перекладі можуть призводити до послаблення виразності тропу.

До другої групи увійшли уособлення атрибутивного типу, які є менш яскравими, порівняно з предикативними. Так само, як предикативні, персоніфікації цього типу можуть відтворюватися аналогічними атрибутивними структурами в перекладі: *Mi soledad se alegra con esa elegante esperanza* [16] – *Ця витончена надія звеселяє мене в моїй самоті* [3].

У перекладі можуть відбуватися заміни персоніфікації атрибутивного типу переважно персоніфікацією дистантного типу: (...) *y el azul del cielo estaba empañado por la columna de humo, entre cuyos blancos vellones asomaban, curiosas, las estrellas* [15] – (...) *і блакитне небо було тільки оповите стовпом диму, і в його білих клубках прозирали з цікавістю зорі* [2]. Персоніфікатор-прикметник *curiosas*, що в оригіналі вживається у функції відокремленого означення, в перекладі змінює цю функцію на обставину, виражену іменником в орудному відмінку з прийменником – *з цікавістю*. Ця заміна граматичного типу не знижує експресивності уособлення, оскільки сама по собі така дистантна персоніфікація є достатньо яскравою.

Іншим прикладом перетворення персоніфікації атрибутивного типу на дистантний може бути таке речення: *Los grillos que cantaban en el vecino ribazo callaron, espantados por un extraño hipo que rasgó el silencio* [15] – *Коники, що співали на сусідньому горбочку, замовкли, злякавшись дивного гикання, що розірвало тишу* [2]. В оригіналі уособлювані ознаки містяться у дієприкметнику *espantado* у функції означення до персоніфікованого іменника *grillo*. В перекладі персоніфікатор втілюється у форму дієприслівника *злякавшись*, таким чином з'являється дистантна персоніфікація. Передумовою такої заміни слугує уособлюваний дієприкметник оригіналу з предикативними ознаками.

До наступної групи належать дистантні персоніфікації, які в перекладі можуть відтворюватися без змін: *Un tranvía tristemente, trágicamente, casi lúgubrementе bullanguero, baja por la calle de Fuencarral* [18] – *Сумно, трагічно, мов старезний катафалк, суне трамвай вулицею Фуенкарраль* [12]. Однак зустрічаються випадки заміни в перекладі дистантного типу уособлення, насамперед на предикативний, наприклад: *Los cuadrados de mármol, blancos y negros volaron a los pisos, vistiendo la tierra* [17] – *Чорні й білі квадрати мармуру злетіли вгору і вистелили підлогу на поверххах* [5]. У перекладі відбувається заміна герундія *vistiendo* дієсловом у функції присудка *вистелили*. Така заміна пояснюється частотністю вираження персоніфікатора герундієм, який містить предикативну ознаку, і в перекладі легко трансформується у дієслово, таким чином зберігаючи динаміку образу. Проте заміни на предикативні структури знають також дистантні уособлення іншого плану: *El acordeón sonaba ahora con un lamento distante y enlutado* [21] – (...) *акордеон тужив і мухо ридав* [11]. У першотворі уособлювальні ознаки містяться в іменнику *lamento*, який разом

із прийменником *con* виконує в реченні функцію обставини. У перекладі персоніфікатором стає дієслово-присудок *rida*, що підсилює уособлення. Крім того, у цьому реченні присутня інша персоніфікація атрибутивного типу *un lamento enlutado*, яка зазнає не досить частотного перетворення на предикативну персоніфікацію *acordeon tujiv*. Можливість такої заміни також обумовлюється наявністю предикативної ознаки в дієприкметнику *enlutado*. Як слушно зауважує С. К. Константинова, уособлення на рівні другорядних членів речення дещо втрачають свій образний потенціал [6, с. 45], таким чином заміна дистантного та атрибутивного типів предикативним в перекладі веде до підсилення експресивності персоніфікації.

Однак, як показав емпіричний матеріал, у художньому мовленні помітними виявилися випадки поєднання розглянутих вище граматичних типів персоніфікації в одному контексті. Мова йде про розгорнуті уособлення, які за визначенням С. К. Константинової, являють собою уособлення, що формуються в розгорнутих контекстах, які включають не один, а декілька антропоморфних ознак, виражених схожими або різними граматичними засобами [6, с. 46]. Дослідження виявило, що розгорнута персоніфікація зустрічається насамперед у описових фрагментах творів, наприклад при зображенні природи, оточуючого середовища тощо. Так, вирізняються розлогістю та яскравістю персоніфікації у В. Бласко Ібаньеса, наприклад: *En los rojizos surcos saltaban las alondras con la alegría de vivir un día más, y los traviesos gorriones, posándose en las ventanas todavía cerradas, picoteaban las maderas, diciendo a los de adentro con su chillido de vagabundos acostumbrados a vivir de gorra (...) [15] – по рудавих борознах стрибали жайворонки, раді, що живуть ще один день, і меткі горобчики, примостившись на зачинених ще вікнах, стукали дзьобами в лутки і своїм цвіріньканням з зухвалістю волоцюг, звиклих жити на дурничку, казали до мешканців хатин (...) [2]. В оригіналі виділяються дистантні персоніфікації *las alondras con la alegría, gorriones ... diciendo ... con su chillido de vagabundos* та атрибутивна – *los traviesos gorriones*. Розгортання персоніфікації у цьому реченні відбувається навколо іменника *gorriones*, що отримує уособлювальні ознаки завдяки прикметнику *traviesos*, герундію *diciendo*, іменнику *vagabundos*. У перекладі відбувається заміна дистантного уособлення предикативним *горобчики казали*. Останнє дистантне уособлення підсилюється введенням додаткового іменника-антропоморфізатора *зухвалість*. Перша дистантна персоніфікація *las alondras con la alegría* стоїть окремо і відтворюється атрибутивною структурою *жайворонки раді*. Незважаючи на такі заміни, переклад цього фрагменту оповіді можна назвати адекватним з точки зору відтворення образності, створеної персоніфікацією. Отже, головним чинником при розгортанні персоніфікації буде не стільки збереження співвідношення граматичних типів у перекладі, скільки відтворення їх експресивності та самої семантики образів.*

Цей приклад цікавий і тим, що в ньому знаходить відображення ще один тип персоніфікації: персоніфікація у прямій мові. У цьому фрагменті пряма мова вводиться антропоморфним герундієм *diciendo* (в перекладі *казали*). Такі випадки, так само як персоніфікація в діалозі та персоніфікація-звертання, виявилися поодинокими і тому поки що не піддаються класифікації. Вони можуть становити перспективу для подальших досліджень.

Ще одним аспектом у зв'язку з розглядом граматичної структури персоніфікації постає так звана “обережна” або “умовна” персоніфікація, яка виявилася доволі репрезентативною у проаналізованому нами матеріалі: *Miles de hombres se duermen abrazados a sus mujeres sin pensar en el duro, en el cruel día que quizás les espere, agazapado como un gato montes, dentro de tan pocas horas* [18] – *Тисячі чоловіків сплять, обійнявшись зі своїми дружинами, не думаючи про важкий, жорстокий день, який чекає на них, причаївшись за обрієм, мов хіжій звір, щоб виплигнути звідти через кілька годин* [12]. Персоніфікація у цьому прикладі супроводжується порівняльним зворотом *como un gato montes*, який ніби підкреслює “несправжність” уособлення, пом’якшує його. Проте у таких контекстах більшою мірою відчувається особистість автора, який ніби бере участь у розгортанні персоніфікації [6, с. 78]. Ця “несправжність” відтворюється в перекладах відповідним чином: порівняльним зворотом *мов хіжій звір*. Зустрічаються випадки, коли подібна умовність уособлення не відтворюється в перекладі: *La mañana sube, poco a poco, trepando como un gusano por los corazones de los hombres y de las mujeres de la ciudad* [18] – *Ранок поволі піднімається над містом, заповзаючи хробаком у серця чоловіків і жінок* [12]. В оригіналі *ranok*, персоніфікуючись, лише порівнюється із хробаком, а в перекладі це порівняння знімається, таким чином, з’являється “справжнє” уособлення. Можливими виявилися і зворотні перетворення, наприклад: *Está prendida (gota) con todas las uñas, no quiere caerse y se la ve que se agarra con los dientes* (...) [19] – *Вона* (крапля) *чіпляється нігтями і не хоче впасти. Я бачу, як вона, більшаючи, вже тримається наче й зубами* [8]. В оригіналі умовність персоніфікації відсутня, натомість вона з’являється в перекладі у вигляді порівняльного звороту *наче й зубами*, дещо пом’якшуючи уособлення, яке є досить сильним, навіть різким у першоджерелі, підкреслюючи несправжність такого оживлення.

Підсумовуючи сказане вище, необхідно зазначити, що найпоширенішими граматичними типами персоніфікації є предикативний, атрибутивний, дистантний. Завдяки наявності в українській мові таких самих формально-граматичних видів персоніфікації, вони можуть відтворюватися в перекладі однотипними відповідниками. При цьому в межах предикативного типу уособлення може відбуватися трансформація іменного присудка на дієслівний, що підсилює експресивність персоніфікації. В межах визначених трьох типів персоніфікації відповідники в перекладі можуть бути різнотипними. Найбільш характерними з них виявилися такі заміни: для предикативної персоніфікації – заміна на дистантну; для атрибутивної – на дистантну (зрідка предикативну); для дистантної – на предикативну. Як правило, підґрунтям замін, що здійснюються в межах таких структур, як предикативна – дистантна, дистантна – предикативна, інколи атрибутивна – дистантна, стає наявність у персоніфікатора предикативної ознаки, тому у таких випадках перехід від одного граматичного типу персоніфікації в оригіналі до іншого в перекладі не є різким. Розгорнуті персоніфікації, які реалізуються кількома персоніфікаторами і можуть виходити за межі речення, потребують спеціального аналізу. Окрему групу становлять так звані умовні персоніфікації. У відтворенні цього типу уособлення можуть використовуватися як однотипні, так і різнотипні відповідники. Умовна персоніфікація та персоніфікація

інших типів, наявна в оригіналі, може відтворюватися умовною. Умовна персоніфікація оригіналу може й втратити свою умовність в перекладі. Ці заміни в межах умовної персоніфікації відбуваються за рахунок вилучення чи додавання лексико-граматичних показників умовності в перекладі. Відповідно до таких замін змінюється і сила образу, створеного уособленням. Граматична форма персоніфікації накладає відбиток на зміст, що в результаті впливає на образ, створений цим тропом, тому при застосуванні таких замін необхідно брати до уваги їх семантичний аспект, у першу чергу те, що предикативна персоніфікація посилює динамічні ознаки образу, а атрибутивна та дистантна тяжіють до його психологізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алас Л. (Кларін) Суперники // Іспанська новела / Л. Алас (Кларін) ; пер. з ісп. М. Жердинівська. – К. : КМЦ “Поезія”, 1998. – С. 3–8.
2. Бласко Ібаньес В. Хатина / Бласко Ібаньес В. ; пер. з ісп. В. Самійленко. – К. : Дніпро, 1967. – 142 с.
3. Борхес Х. Л. Алеф // Алеф. Прозові твори / Х. Л. Борхес ; пер. з ісп. В. Шовкун. – Х. : Фоліо, 2008. – С. 361–375.
4. Калустова О. М. Стилистична персоніфікація на основі роду іменника та її відтворення в перекладі / О. М. Калустова // Мовні і концептуальні картини світу. – К., 2002. – Вип. 7. – С. 212–220.
5. Карпентьер А. Мандрівка до початку / А. Карпентьер ; пер. з ісп. Ю. Покальчук // Всесвіт. – 1976. – № 2. – С. 103–113.
6. Константинова С. К. Олицетворение в художественном тексте (Семантические и грамматические аспекты): дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Константинова Светлана Кимовна. – Белгород, 1996. – 223 с.
7. Кортасар Х. Переслідувач / Х. Кортасар ; пер. з ісп. Г. Грабовська // Всесвіт. – 2007. – № 11-12. – С. 85–116.
8. Кортасар Х. Розбивання крапель / Х. Кортасар ; пер. з ісп. С. Борщевський // Всесвіт. – 1989. – № 1. – С. 142–143.
9. П'ятецька О. В. Антропоморфна метафора в поетичному тексті / О. В. П'ятецька // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. – 1998. – Вип. 6. – С. 56–59.
10. Рильський М. Т. Мистецтво перекладу / Рильський М. Т. – К. : Радянський письменник, 1975. – 344 с.
11. Роа Бастос А. Грім у листі // Латиноамериканська повість / А. Роа Бастос ; пер. з ісп. Ю. Покальчук. – К. : Дніпро, 1978. – С. 359–401.
12. Села К. Х. Вулик / Села К. Х. ; пер. з ісп. П. Соколовський, А. Собуцький. – К. : Дніпро, 1979. – 214 с.
13. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) / Федоров А. В. – М. : Изд. Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ»; СПб. : Филол. фак. СПбГУ, 2002. – 414 с.
14. Alas L. (Clarín) Rivaes / Alas L. (Clarín). – Режим доступу : <http://www.librodot.com>.

15. Blasco Ibáñez V. La barraca / Blasco Ibáñez V. – Режим доступу : <http://www.franklang.ru>.
16. Borges J. L. El Alef / Borges J. L. – Режим доступу : <http://www.franklang.ru>.
17. Carpentier A. Viaje a la semilla / Carpentier A. – Режим доступу : <http://www.librodot.com>.
18. Cela C. J. La colmena / Cela C. J. – Режим доступу : <http://www.franklang.ru>.
19. Cortázar J. Aplastamiento de las gotas / Cortázar J. – Режим доступу : <http://www.librodot.com>.
20. Cortázar J. El perseguidor // Cuentos / J. Cortázar. – Habana : Casa de las Américas, 1964. – P.187–259.
21. Roa Bastos A. El trueno entre las hojas / Roa Bastos A. – Режим доступу : <http://www.librodot.com>.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2014 р.

Гомон Н.В., к. філол. н.,
Национальный университет ГНС Украины (г. Ирпень)

ВОСПРОИЗВЕДЕНИЕ ПЕРСОНИФИКАЦИИ В ПЕРЕВОДЕ С ИСПАНСКОГО НА УКРАИНСКИЙ (формально-грамматичний аспект)

В статье выделены основные типы формально-грамматической структуры персонификации и рассмотрены способы их воспроизведения в переводе с испанского языка на украинский. Проанализированы переводческие преобразования, результатом которых является замена одного грамматического типа персонификации на другой, а также последствия таких трансформаций для адекватного воспроизведения образа, созданного этим тропом. Исследование выполнено на материале произведений художественного и публицистического стилей.

Ключевые слова: *перевод, переводческая трансформация, персонификация, формально-грамматическая структура.*

Gomon N.V., Cand.Phil.Sci.,
National STS University of Ukraine (Irpin)

RENDERING OF FORMAL AND GRAMMAR STRUCTURE OF PERSONIFICATION IN TRANSLATION FROM SPANISH INTO UKRAINIAN

The article outlines the main types of formal and grammar structure of personification and deals with the ways of their rendering in translation from Spanish into Ukrainian. The translation transformations resulted in the substitution of one grammar type of personification by another are analysed as well as the effect of such transformations on the adequate image rendering. The research has been realized on the basis of literary and journalistic works.

Key words: *formal and grammar structure, personification, translation, translation transformation.*